

ציצית

[א]

בל תגרע במצות ציצית

דבר אל בני ישראל ואמרת אלהם ועשו להם ציצת על כנפי בגדיהם לדרתם ונתנו על ציצת הכנף פתיל תכלת: (במדבר טו, לח)

האם ד' ציציות מעכבין

(מנחות כח, א) ד' ציציות מעכבות זו את זו שארבעתן מצוה אחת, רבי ישמעאל אומר ארבעתן ארבע מצות.

ואיתא בגמ' (שם לו, ב) מאי בינייהו, אמר ר"י סדין בציצית איכא בינייהו, (רש"י - דפשתן בציצית בתכלת דעמרא הוא איכא בינייהו, לת"ק דאמר מצוה אחת הן הלכך אי חסר סדין ציצית אחד ליכא מצוה והווי להו אינך כלאים, ולרבי ישמעאל לא הווי כלאים דהשלש שנשארו שלשה מצות הן). רבא בר אהינא אמר טלית בעלת חמש איכא בינייהו, (רש"י - שחתך מקרן הא' באלכסון והווי בה שני קרנים, ותנא לקמן טלית בעלת חמש חייבת בציצית ... לת"ק דאמר מצוה אחת הן סבר ארבעה דוקא למצוה אחת וכי רבי רחמנא בעלת חמש להטיל ארבע כנפותיה רבייה ולא להטיל לכנף חמישי ... ולר' ישמעאל דאמר ארבעתן ארבע מצות כי רבי רחמנא בעלת חמש נמי להטיל לכולהו רבייה, דהא כל חד מצוה באנפי נפשה. רבינא אמר דרב הונא איכא בינייהו, דאמר רב הונא היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה בשבת חייב חטאת, (רש"י - וכו"ע אית להו דרב הונא, מיהו הטיל לשלש ולא לד' לת"ק הויא מצוייצת שלא כהלכתה וחייב חטאת, דהווי להו ציצית משוי, ולרבי ישמעאל הויא מצוייצת כהלכתה דג' מצות איכא ואינו פסול, ודרב הונא בעשויה בפסול.

ידועים הם שיטת הר"י הובא במרדכי (הלכות קטנות תתקמ"ד) שמותר ללבוש בשבת בגד שיש בו ד' כנפות בלי ציצית, משום שהחיוב אינו חל אלא לאחר שהוא לבוש בבגד, ואז הוא אנוס בעשיית הציצית. ובשור"ת עונג יו"ט (סימן א) הק' מהא דמהדר לאשכוחי נ"מ בין רבי ישמעאל ורבנן, ואמאי לא אמר בפשיטות דלרבנן דסברי מצוה א' אם אין לו אלא ב' או ג' ציצית אינו מחויב להטילן דאין בהם שום מצוה כלל, וילבש הבגד בלא ציצית כשיטת הר"י, אבל לר' ישמעאל דסובר ד' מצות הן מחויב להטיל מה שיש לו ומקיים בהם מצותן. אלא ע"כ דאם אין לו ציצית אסור ללבוש הבגד בין לרבנן בין לר' ישמעאל. ואפילו לר' ישמעאל אסור ללבוש כדי שלא יבטל עשה דהנך ציצית שחסרו בהאי בגד, דאין עשה דוחה עשה. וא"כ קשה על מ"ש הר"י דמותר ללבוש בגד ד"כ אף שאין לו ציצית.

בל תגרע

ותי' העונג יו"ט על פי הסוגיא דר"ה (כח, ב ועוד) במתן א' שנתערב במתן ד', דר"א סובר ינתן במתן ד', ור' יהושע סבר ינתן במתן א', ואמרינן התם דבניתנין במתן ד' שנתן במתן א' עובר אלא תגרעו, אף דהוא אנוס במה שאינו נותן יותר. וכן הוא בספרי (פ' ראה) לא תוסיפו עליו ולא תגרעו ממנו, מכאן אמרו הניתנין במתן א' שנתערבו בניתנין במתן ד' ינתנו במתן א'. ד"א לא תוסיפו עליו מנין שאין מוסיפין לא על הלולב ולא על הציצית ת"ל לא תוסיפו עליו, ומנין שאין פוחתין מהם ת"ל לא תגרעו ממנו. וכיון דאיכא בפוחת מד' ציצית לאו דבל תגרע שוב אפשר לומר דאם אין לו ציצית מותר ללבוש הבגד, משום דלא נאמר בתורה איסור ללבוש בגד ד"כ בלא ציצית, מיהו הנ"מ כשאינו מטיל כלל דאז ליכא בל תגרע, כמ"ש הטו"א דמבטל המצוה לגמרי ליכא בל תגרע אלא ביטול מ"ע לחוד, והוא אנוס, אבל כשלוש ב' או ג' ציצית עובר אבל תגרע. ולהכי לא קאמר הש"ס האי נ"מ, דבין לרבנן דחד מצוה ובין לר' ישמעאל דד' מצות הן רשאי ללבוש הבגד בלי ציצית לגמרי, ולא יטיל הציצית שיש לו משום בל תגרע.

בל תגרע במה שעושה או במה שחסר

והנה מה שנוקט העונג יו"ט שיש איסור בל תגרע היכא שעושה המצוה בגרעון אפילו באופן שהוא אונס, אין כן דעת השפת אמת, דהנה אמרינן בסוכה (לא, ב) שאם לא מצא אתרוג לא יביא לא פריש ולא רמון דאתי למיסרך. ותמהו המפרשים למה לי האי טעמא, הלא בלא"ה אסור ליקח ג' מינין משום בל תגרע, ות"י הטו"א דבכה"ג ליכא משום בל תגרע מאחר דכשמגרע לא נתקיימה המצוה כלל, ומכאן הוכיח שיטתו שבביטול מצות עשה ליכא בל תגרע, ודלא כמשמעות הרשב"א (ר"ה טז, ב) שהיכא שאינו מקיים המצוה כלל עובר בכל תגרע.

אבל השפת אמת ת"י שאיסור בל תגרע הוא על הגרעון של המין הד', היינו במה שאין לו מין הרביעי, ולא בזה שעושה רק חלק מהמצוה, א"כ כאן לא חשיב מגרע שהרי אנוס הוא, וא"כ למה יהא אסור לקחת הג' מינין, ולכן דהיכא דלא מצא אתרוג דהוי אנוס, סד"א שיביא פריש ורמון, ולא יעבור על בל תגרע מאחר שאנוס הוא במה שיש בידו רק ג' מינין.

מבואר לן בדברי השפת אמת, שגדר האיסור של בל תגרע הוא לא בקיום המצוה שלא בשלימות, אלא במה שחיסר וגרע חלק מהמצוה. ולזאת קאמר שאם אין לו את האפשרות לקיימה בשלימותה, הוי אנוס עלה ולא קעבר, אבל אם האיסור היה במה שמקיימה בחסרון לא הוי אנוס על זה ויותר טוב שינחנה ולא יקיימנה כלל.

וההיא דר"ה צ"ל שלא מקרי אונס, שבעצם יכול לשים מתן ד' אלא שמסופק מה חיובו, ולכן יש כאן משום בכ תגרע, משא"כ מי שאין לו ד' ציציות הוא אנוס בתליית ציצית בד' כנפות אין איסור במה שמטיל ציצית בג' כנפות.

נפסק אחד מציציותיו בשבת

ועל דרך זה אפשר לבאר בהא דאיתא בשו"ע (או"ח יג, ג) שאם נודע לו בשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול, לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו, וכתב הרמ"א שאם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית, מותר לו ללבוש ציצית הפסולות, מטעם גדול כח כבוד הבריות וכו'.

והשתא אם נאמר שגם היכא שאין המצוה מתקיימת כלל, ע"י שמגרע עובר על בל תגרע, א"כ אכתי תקשי איך שרי ליה ללבוש הבגד משום כבוד הבריות, הא בכל רגע ורגע שלובש הבגד בלי שקושר בו ציצית קעבר על איסור בל תגרע דאורייתא. ובשלמא לסברת הטורי אבן מיושב, דאין בה בל תגרע, דהא לא מתקיימת המצוה, אבל הספרי (הובא בטו"א רה כח, ב) הרי סובר שגם בכה"ג עובר. אכן לפי המתבאר בדברי השפת אמת מיושב, דכאמור הרי איסור בל תגרע הוא על הגירעון של הכנף הד' ובזה הרי הוי אנוס, משום שא"א לקשור הציצית בשבת, ולכן אינו עובר.

לבישת איסור הוי משא

תנן (עירובין צה, ב) המוצא תפילין מכניסן זוג זוג, רבן גמליאל אומר שתיים שתיים. ואמרינן גמ' לחד לישנא בשבת זמן תפילין קמיפלגי דת"ק סבר שבת זמן תפילין, ופרש"י דכיון דזמן תפילין היא ואיכא בל תוסיף אתי איסור בל תוסיף ומשוי להו עליה כמשאוי, אלמא משום איסורא ה"ל כמשאוי.

האם איסור בל תגרע משוייהו למשא

והק' השאג"א מהא דתנן (מנחות שם) ד' ציציות מעכבות זא"ז, ר"י אומר ארבעתן ד' מצוות, ואמרינן בגמ' שהנ"מ לענין היוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתא בשבת שחייב חטאת, שאם הטיל לג' ולא לד' ל"י הו"ל מצוייצת כהלכתה ופטור, והרי לר"י במטיל לג' ולא לד' עובר על בל תגרע, כדאמר (זבחים פ, א) גבי הניתנים מתן ד' שנתערבו בניתנין מתן א' דאם נותן במתנה א' דהרי הוא עובר על בל תגרע, אע"ג דכל הניתנין במתן ד' שנתן במתנה א' יצא, ה"נ אע"ג דד' ציציות לר"י אין מעכבין זא"ז מ"מ בהטיל לג' ולא לד' עובר על בל תגרע, וא"כ לרש"י אע"ג דה"ל מצוייצת כהלכתה מ"מ הואיל ועבר על בל תגרע אתי איסור בל תגרע ומשוי להו למשאוי וחייב חטאת, אלא ע"כ דמשום איסור לא משוי להו למשאוי.

ונראה דלפמש"כ השפ"א שגדר איסור בל תגרע אינו במה שעושה, דהיינו חלק הגרעון של המצוה, אלא במה שאינו עושה, דהיינו החלק החסר והוא בשב ואל תעשה, א"כ י"ל שכל מה שכתב רש"י שהאיסור עושהו למשוי אינו אלא בבל תוסיף שיש כאן איסור "חיובי", א"כ יש איסור בעצם הלבשה והוי משא, משא"כ בבל תגרע עצם הלבשה אין בו חטא, וכל החטא אינו אלא בהחלק שאינו עושה, א"כ אין כאן משא.

עוד ראיתי בספר חבצלת השרון (בפרשתינו) ליישב הקושיא על פי מה שהבאנו לעיל בדעת הר"י במרדכי שאין איסור ללבוש בגד של ד' כנפות בשבת משום דהוי אנוס על הטלת הציצית, ולפי מה שכתב השפ"א שהיכא שהוא אנוס בקיום המצוה החסר אינו עובר בבל תגרע, א"כ כאן דמיירי בשבת שא"א לו להטיל ציצית בכנף הרביעי אינו עובר בבל תגרע, ואין כאן משא אפילו לדעת רש"י שאיסור משוי ליה למשא.

פאה נכרית

בעיקר דברי רש"י שאיסור בל תוסיף משוי לי איסורא, עי' בשו"ת בית יצחק (או"ח סימן טז, ב) שהשואל הסתפק לאלו שאוסרין פאה נכרית אי אתי איסור זה ומשוי עליה כמשא לשיטת רש"י, ומביא דברי הר"ן (ריש פ' במה אשה) שכתב דמש"ה חייב חטאת באיש שיצא בטבעת שאין עליה חותם, כיון שאין דרך שיצא בו אף בחול, ואם יצא בחול חייב משום לא ילבש גבר מש"ה הוה משא, והוא קצת כמו דברי רש"י.

כלאים

על פי דברי רש"י הסתפק הפרמ"ג (או"ח א"א סימן יג) אם היוצא בטלית כלאים בשבת חייב כרת וסקילה משום שאין דרך מלבוש הוא, שהרי אסור הוא, והק' ממש"כ רש"י (שבת קלט, ב ד"ה חייב) על ההיא דאמרין שהיוצא בטלית שאינה מצויצת בשבת חייב, דאם אינו מצויצת כלל לבושה הוא, ותי' דהתם כר"י שבמרדכי דבשבת הותר מן התורה עכ"פ, משא"כ בכלאים.

ותמה עליו הבית יצחק (הנ"ל) דדוקא תפילין דלא הוי בגד רק משום מצוה, אז היכא דליכא מצוה הוי משא, משא"כ בגד כלאים אף דאסור מ"מ בגד הוא. ולפ"ז ה"ה פאה נכרית דהוה לבוש כמ"ש רש"י (סנהדרין קיב, ב). ובפרט אם דרכו ללבוש כלאים לגבי דידיה הוי מלבוש, כמ"ש הר"ן בטבעת שאין עליה חותם דהוי משא דאין דרכו לצאת משום לאו, משא"כ בדרכו בכך.

איסור גברא - חפצא

עוד רצה לחלק בין איסור חפצא לאיסור גברא, וביוצא בטלית שאינו מצויץ כלל כי הך דשבת (קלט, ב) לא הוי רק חיוב עשה, ועשה לא הוי רק אגברא כדמשמע מדברי הר"ן נדרים, ואיסור גברא לא משוי חפץ כמשא. ולפ"ז איסור דרבנן נמי לא הוי רק איסור גברא כדמשמע בכמה דוכתי, ולא משוי כמשא.

על פי סברת הבית יצחק לחלק בין תפילין לשאר בגדים האסורים, כתב בספר חבצלת השרון ליישב קושיית העונג יו"ט, שאע"פ שיש כאן בל תגרע אין כאן משא, משום שיש כאן בגד ולא גרע מבגד שיש בו כלאים.

ונראה שאפילו לדבריהם עדיין קשה קושיית העונג יו"ט, שכאן הציצית הם המשא לא הבגד, וכל הסיבה שאינו משא אינו אלא משום המצוה, לכן אפשר לומר שאם יש כאן איסור בל תגרע שפיר הוי משא.

מצוה הבא בעבירה

יש להסתפק במי שהיטל ציצית רק על ג' כנפות לפי ר"י האם מקיים מצוה, או דנימא שיש כאן משום מצוה הבא בעבירה. ונראה שלפי תוס' (סוכה ל, א) שגדר מצהב"ע הוא שהעבירה גורם להמצוה, י"ל דכאן העבירה של בל תגרע אינו גורם המצוה אלא שתוך כדי עשיית המצוה יש כאן עבירה, א"כ אין

כאן מצהב"ע. אבל לפי דברי הריטב"א (סוכה כט, ב ועוד) שגדרה שהמצוה מסייעת את העבירה, א"כ אם נאמר כהטו"א שאינו עובר בבל תגרע א"כ יש קיום מצוה, י"ל שכאן יהיה משום מצהב"ע שהמצוה גורמת להעבירה, ודו"ק.

איך מותר ללבוש לבן בלי תכלת

לגבי עיקר חידוש הר"י במרדכי שאין איסור ללבוש בגד בלי ציצית, והחיוב אינו חל אלא כשלובושו, ע"י בשו"ת שאגת אריה (סימן לב) שמביא ראייה לדבריו, דהנה תנן במנחות (לח, ב) התכלת אין מעכב את הלבן, ותניא התם אין לו תכלת מטיל לבן, ואנן נמי שאין לנו תכלת מטילין אנו לבן לחוד, ואס"ד כל היכא שלובש בגד בר חיובא בלתי מצוותו דרמא רחמנא עליה עביד איסורא במה שעומד ומלובש בו, א"כ היכא שאין לו תכלת האיך מטיל לבן ולובש לטלית זה הא קעביד איסורא בלבישתו, ועובר על מ"ע דתכלת.

והא ל"ל דכיון דאין לו תכלת ותכלת אין מעכב את הלבן דתרי מצות נינהו אתי מ"ע דלבן ודחי למ"ע דתכלת, כמו שמצות עשה דתכלת דוחה ל"ל דכלאים, דמאי אולמא דהאי עשה מהאי עשה לדחות זו מפני זו. אלא ש"מ דאין שום איסורא בלבישת הבגד בלי ציצית אלא שחיסר מצוה, והיכא דאין לו ל"ל בה ולפיכך אין לו תכלת מטיל לבן.

בספר דף על הדף (מנחות לח, א) מביא שבספר מרפסין איגרא (פר' כי תצא) תמה על קושיית השאג"א הלא תנן (מנחות לח, א) התכלת אינה מעכבת את הלבן, והלבן אינו מעכב את התכלת, ולא נאמר פתיל תכלת, אלא למצוה ולא לעכב, ואם נתן כל החוטים של לבן או כולם של תכלת יצא ידי חובתו. ובגמרא לומדים זאת מן הכתוב וראיתם אותו כל חד לחודיה כלומר תכלת לחוד, או לבן לחוד. ונמצא, כי גם בזמן הזה שאין לנו תכלת, אין כל איסור ללבוש בגד בעל ארבע כנפות, ומצות ציצית מתקיימת בשלמות בחוטי לבן.

בל תגרע בלבישת רק חוטי לבן

ע"ש שכתב דאל"כ כיצד הותר בזמן הזה, שאין לנו תכלת, ללבוש בגד בעל ארבעה כנפות עם חוטי לבן בלבד, והלא בלבישת בגד עם חוטי לבן ללא חוטי תכלת עוברים על איסור "בל תגרע", ועל כרחך שיוצאים ידי חובת המצוה גם בחוטי לבן בלבד, ועל כן לא שייך בזה איסור "בל תגרע".

ולפי"ז מיושב ג"כ קושיית השאג"א (הנ"ל) לפי ר"י שד' ציציות אינן מעכבין אהדדי, למה אין כאן משום בל תגרע, די"ל שהיות ונלמד מפסוקים שאינן מעכבים א"כ התורה אומרת לנו שמותר ללבוש ג' ציציות, א"כ א"א לומר שעובר משום בל תגרע.

שחיטה היכא שאין לו עפר

נפסק בשו"ע (יו"ד כח, כא) מי שאין לו עפר לכסות, לא ישחוט. והק' מכאן בגליון מהרש"א על הר"י במרדכי שסובר שמותר ללבוש בגד של ד"כ בלי ציצית בשבת, משום שהמצוה חל אחרי שהוא לבוש בהם ואז הוא אנוס, א"כ למה אינו מותר לשחוט אפילו אם אין לו עפר, שחיוב כסוי הדם אינו חל אלא אחרי ששחט ואז הוא אנוס במצות כסוי הדם שאין לו עפר.

וע"י בקה"י (מנחות כג) שרצה לתרץ דשאני כסוי הדם מציצית, דבכסוי הדם אם לא ישחוט עכשיו ויחכה עד שיהיה לו עפר אז אותו מצוה שהיה מקיים עכשיו יקיים אז, ולכן אומרים לו לחכות, שאם ישחוט היום לא יהיה לו הקיום כלל, משא"כ בציצית דמה שיקיים למחר יכול הוא לקיים בין ילבש היום בין לא ילבש, נמצא דאין בלבישה של היום ביטול של הקיום למחר.

[ב]

וראיתם אותו

ציצית בלילה

בשורת הר צבי (או"ח א, יב) נשאל על מש"כ בספר הפרדס לרש"י ז"ל (הל' ציצית סימן לו) דלפני הנר חייב בציצית גם בלילה, והעיר השואל ממש"כ הרמ"א (הל' ציצית סימן יח) דבליל יום הכפורים יקדים ללבוש את הטלית מבעוד יום. וכן תמה, דאיך שייך לומר שאם הדליק נר בלילה תשתנה הלילה מציאותה ותעשה יום.

והשיב הגרצ"פ שמצינו כעין זה, אם נרות דולקות בלילה שיהיה להלילה דין יום, בסמ"ע (חו"מ סי' ה ס"ק ז) לענין לדון בלילה. שהביא שם בשם קובץ ישן דאין קונין בקנין סודר בלילה אלא לאור הנר או לאור הלבנה, ומסיים ע"ז הסמ"ע, דנראה לו הלכה ולא למעשה, לכופו לדון בלילה אף שהנרות דולקות. והש"ך השיג עליו, והתומים (ס"ק ג) אורים (ס"ק ז) כתב שאין לדין הסמ"ע שורש בגמרא, וכן השיגו על הסמ"ע כל האחרונים, הפנים מאירות (ח"ג סי' לט) ושבות יעקב (ח"א סימן קלא) נודע ביהודא מהד"ק (אה"ע"ז סימן נח). ודברי הסמ"ע באמת תמוהים שהאיסור לדון בלילה הוא משום דמקיש ריבים לנגעים דכתוב שם ביום למעט לילה, א"כ איך שייך לומר שאם הדליק נר בלילה תשתנה הלילה מציאותה ותעשה בציצית בלילה הרי לא הוזכר בתורה דלילה פטור, אלא ילפינן מקרא דוראיתם אותו, א"כ שפיר אומר רש"י דאם הדליק נר בלילה חייב בציצית דלאו בזמן לילה תליא, אבל היכא דבעינן לילה, לא נדרש מעצמנו טעמא דקרא וע"י הדלקת הנר לא פקע שם לילה. (ועי' מה שהבאנו לקמן בשם תרה"ד לענין מי שהתפלל מוקדם).

אח"כ כתב שהשיג ספר הפרדס, וז"ל: ונ"ל דבלילה לפני הנר שפיר דמי להתעטף דהא לא קתני דאסור להתעטף אלא פטור הוא מלהתעטף, עכ"ל. ואם נפרש דברי רש"י הללו כפשטן דעל ידי אור הנר דינו כיממא אינו מובן סיום דבריו דבלילה פטור מציצית אבל אין איסור. דא"כ למה לו אור הנר, תיפ"ל דגם בלא נר שריא להתעטף, ועכצ"ל דנר לישנא יתירא הוא ואולי טעות הדפוס. ועיקר דברי רש"י שם, דבזמן הפטור אין טעם לאסור משום בל תוסיף, ואור הנר מאן דכר שמה.

עוד הקשה דהא בשו"ע (או"ח יח, א) הוזכרו שתי שיטות, שיטת הרמב"ם ושיטת הרא"ש. וא"כ ממ"נ, לשיטת הרא"ש דכסות יום חייב אף בלילה, א"כ מה יוסיף לן אור הנר, הא בלא"ה חייב בלילה. ובהגהות מיימוניות (פ"ג מהלכות ציצית) אומר, דרש"י כהרא"ש ס"ל. גם הקשה על הלשון "שפיר דמי", הו"ל למימר דמחויב הוא בציצית. אלא דרש"י אינו מחליט דאור הנר דינו כיום אלא ספוקי מספקא ליה, ושיטת רש"י כהרמב"ם וכמו שכתב הב"י (סימן יח), דרש"י כהרמב"ם דתליא בזמן ולא בכסות לילה ויום. ולכן אומר רש"י דשפיר דמי דשמא בשביל אור הנר דינו כשל יום וחייב ולא לחוש לשמא אינו יום ויעבור על בל תוסיף, דהתוס' בר"ה (דף כח ע"ב ד"ה ומנא תימרא) כתבו דכל שהוא עושה משום ספק אין בזה משום בל תוסיף. ולפי זה מיושב הכל.

בית אפל

עוד דן השואל דאולי ביום בבית אפל יהיה פטור מציצית משום שאינו יכול לראות הציצית. וכתב לו הגרצ"פ פשוט לו שחיי, שהגמ' (מנחות מג, א) מקשה ומה ראית לרבות כסות סומא ולהוציא כסות לילה, ומשני מרבה אני כסות סומא שישנו בראיה אצל אחרים ומוציא אני כסות לילה שאינה בראיה אצל אחרים, הרי לפנינו ריבויא ומיעוטא ונמסר לחכמים למעט ולרבות מה דמסתבר ילפינן, וגם בבית אפל מסתבר יותר לרבות מקרא דאשר תכסה בה דגם בבית אפל ישנה בראיה אצל אחרים, ובית אפל עדיף מסומא. לענ"ד אינו כ"כ פשוט שהרי כסות סומא שינו בראיה עגשיו אצל אחרים, אבל בית אפל באשר הוא שם אינו בראיה אצל אף אחד.

מעשהז"ג

עוד הק' השואל אם נאמר דבהדלקת הנר חייב בציצית, א"כ לא הוי מצוה שהזמן גרמא, שהרי הסיבה דהוי ז"ג הוא דלילה לאו זמן ציצית.

מי שהתפלל מבעוד יום

התרה"ד (פסקים וכתבים סימן קכא) דן במי שלא בירך טלית או תפילין ביום עד אחר תפילת ערבית, האם יניחם בלא ברכה או שלא בברכה, עוד יש הסתפק שלא יניחם כלל. וכתב שאפילו היכא דעדיין

הוא יום אינו מברך לא אציצית ולא אתפילין. וציצית דליכא קפידא אם מתעטף בלא ברכה מתעטף אפילו הוא לילה גמורה, אבל תפילין שאסרו חכמים להניחם בלילה אסור ג"כ להניחם אחר תפילת ערבית, הואיל ועשה לאותה שעה לילה בתפילתו, תרי קולי לא עבדינן. וקצ"ע שהרי בציצית לא כתוב "יום", אלא דנלמד ממה שכתוב וראיתם אותו, א"כ אע"פ שעשאו לילה הואיל ועדיין יום הוא "ולילה כיום יאיר".

המחבר (או"ח ל, ה) מביא דברי תרה"ד וז"ל ויש מי שאומר שאם התפלל תפלת ערבית מבע"י עד שלא הניח תפילין, אין לו להניחם אח"כ. אבל כתב המשנ"ב (שם ס"ק יז) שהאחרונים הסכימו להלכה דמחוייב להניחן ובלי ברכה כל זמן שהוא קודם צאת הכוכבים, ואם הוא לא התפלל עדיין אף על פי שהצבור התפללו אין בכך כלום ויניחם בברכה אם הוא עדיין יום, כיון שהוא אינו עושה שתי קולות הסותרות זו את זו. ודוקא אם לא הניחן באותו יום כלל אבל אם כבר הניח תפילין רק שרוצה להניח גם עתה אין ראוי להניחם אם הצבור כבר התפללו ערבית.

ראיית הציצית

כתב הסמ"ק וז"ל מצוה כח להסתכל בציצית דכתיב (במדבר ט"ו) וראיתם אותו. מבואר בדבריו שיש מצוה מיוחדת להסתכל בציצית. וכן מבואר ברבינו יונה בספר היראה שכתב כשיגיע ל"וקשרתם לאות על ידך" ימשמש בתפילין של יד, "והיו לטוטפות בין עיניך" ימשמש בשל ראש, וכשיגיע ל"וראיתם אותו" יעיין בציציתו.

אחיזת הציצית

ועי' בב"י (או"ח סי' כד) בשם הארחות חיים (הל' ציצית סי' לב) שרב נטרונאי גאון אמר שהאוחז בציציותיו בידו כשקורא את שמע יהירותא היא, וכן כתב נמי רב משה גאון. וביאר עוד וכי מאחר שהתבונן בציציותיו בשעת עטיפתו ובירך עליהן לאחר כך למה אוחזן בידו, אלא מעתה כשמגיע לוקשרתם צריך נמי לאחוז תפילין, ואם תאמר יאחוז, וכשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו, הילכך העושה כך צריך ללמדו ולהשיעו שלא יעשה כן. אח"כ מביא דברי רבינו יונה החסיד (הנ"ל) שצריך לעיין בהם כשמגיע לוראיתם אותו. וכתב הב"י שמכיון שאחר דברי הגאונים הביא דברי ה"ר יונה נראה שכדבריו הוא תופס עיקר. ומה שהקשה הגאון א"כ כשמגיע לוכתבתם צריך לבא ולהניח ידו על מזוזתו, יש לומר שמצות שבגופו שאני שהם מזומנות לפניו.

עוד הביא שם הב"י תשו' הריב"ש (ח"ב סימן תפ"ו) שנשאל ממי שנהג להסתכל בציצית בשעת שהגיע לוראיתם אותו על פי דברי רבינו יונה והסמ"ק, והיו כאלה שלעגו עליו על סמך מה שמצאו תשובה לרב נטרונאי ז"ל שמלמדין למי שעושה כן שלא יעשו שאם כן.

והשיב הריב"ש עם היות שאין ראוי שתמנה הראיה מצוה לעצמה כמו שכתוב בסמ"ק כי אין זה כי אם נתינת טעם למצוה, כמו שאמרו רז"ל (מנחות מג, ב) וראיתם אותו ראייה מביאה לידי זכירה, זכירה מביאה לידי עשייה, וטעם המצוה אין ראוי שתמנה מצוה לעצמה, ומה"ט שאר מוני המצות לא מנו הראיה כמצוה בפני עצמה. אבל כיון שהראיה היא תכלית ראשון למצוה זו כדי שיבא לתכלית האחרון שהוא קיום המצוה, טוב וראוי להסתכל בציצית בשעת העטיפה כשמברך עליה, "וכן אני נוהג". ומה שנוהג השואל להסתכל בה בשעת אמירת וראיתם אותו, כתב שלא יניח מנהגו כי מנהג יפה הוא וחבובי מצוה הוא, וכן היה נוהג החסיד הרב רבי פרץ הכהן ז"ל. ומה שהקשו שאם כן יעשו כן בתפילין, יעשה ויעשה, שהרי חייב אדם למשמש בתפיליו בכל שעה כדי שיהא זריז בהם, ומה שהקשו יעשו כן במזוזה אינו ענין שאם אמרו במה שהוא לבוש ומזומן לפניו, לא אמרו במה שהוא קבוע בכותל ואינו לפניו. ועוד שבציצית הזכיר הכתוב הראיה כדי שיבא לידי זכירה, ובתפילין גם כן שהמשמוש בהם מצוה כדי שיהא זריז בהם, ואם עושה כן כשמזכיר וקשרתם משום חבוב מצוה כל שכן שמפליא לעשות, אבל במזוזה אינו כן. וסיים הריב"ש "ולכן אחוז במנהגך אל תרף והמלעיגין עליך בזה לא יפה הם עושים".

וכן פסק בשו"ע (או"ח כד, ד) וז"ל יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו (במדבר טו, לט) וליתן אותם על העינים, ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה. וכתב הרמ"א שגם נוהגים קצת לנשק הציצית בשעה שרואה בה, והכל הוא חיבוב מצוה.

כמה ציצית יאחז

כתב הב"י (שם) בשם הר"ם מריקנט (סוף פרשת שלח לך) כשמסתכל בציצית אז מסתכל בשתי ציציות שלפניו שבהם עשרה קשרים רמז להויות (ספירות). ואני שמעתי עוד שכל אחד מהציציות יש בו חמשה קשרים ושמנה חוטין כמנין אחד, וכשמחבר שני ציציות שלפניו להסתכל בהם עולים כ"ו כמנין שם ההוי"ה. מבואר שאינו לוקח אלא השני ציציות שלפניו, ולא כל הד'.

וכן מבואר בספר מעשה רב (הלכות פסוד"ז וקר"ש ותפלה לט) וז"ל בק"ש אוחז ב' ציצית שלפניו ואינו מנשק כלל.

אמנם "מנהג העולם" הוא לקחת כל ד' הציציות, וכנראה הוא על פי האר"י ז"ל, על בפקי תשובות (סימן כד, ג) וז"ל ובשם האר"י ז"ל כתבו לנהוג כן: כשאומר 'ברוך שאמר' אוחז ב' הציציות שלפניו, שמכאן ואילך מתחילים הארת ב' ציציות שלפניו. ובגמר ברוך שאמר מנשקן ומניחם מידי. וכשמגיע ל'מארבע כנפות הארץ' נוטל כל ארבע הציציות בידו השמאלית ומשלשן בין קמיצה לזרת ואוחז היד כנגד לבו, וכשמגיע לפרשת 'ויאמר' נוטל החוטים ביד ימין ושורשי הציצית עדיין בידו השמאלית, ויסתכל על הציצית כל זמן שאומר פרשת ציצית, ובשעה שאומר 'וראיתם אותו' וכן כשאומר 'ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם' ינשק הציציות ויתנם על גבי עיניו, ויחזיק הציצית עד שאומר 'ונאמנים ונחמדים לעד' ינשק הציצית ויתנם על גבי עיניו ויניחם מידי. [דרך אגב משמע מדבריו שהנשיקה היא לפני שיתנם על גבי עיניו, ודלא כמו שנהגו].

ציצית בחוץ

כתוב בשו"ע (או"ח ח, יא) וז"ל עיקר מצות טלית קטן, ללובשו על בגדיו, כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. וכתב המשנ"ב (ס"ק כו) כמה דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו'. ואותן האנשים המשימין הציצית בהמכנסים שלהם לא די שמעלימין עיניהם ממאי דכתיב וראיתם אותו וזכרתם וגו', עוד מבזין הן את מצות הש"י ועתידין הן ליתן את הדין ע"ז. ומה שאומרים שהולכים בין הנכרים לזה היה די שישמרו הציצית בתוך הכנף. ואלו היה להם איזה דורון ממלך ב"ו שחוקק עליו שם המלך כמה היו מתקשטין בו לפני האנשים תמיד, וק"ו בציצית שמרמז על שם מלך מלכי המלכים הקב"ה.

ואמרו חז"ל הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני השכינה, ומשמע מן הכתובים דהיהודים שישארו לעת קץ יהיו מצויינים במצוה זו, כמה דכתיב ובואו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי וגו', ואמרו חז"ל ע"ז כל הזהיר במצות ציצית זוכה ומשמשיין לו שני אלפים ושמונה מאות עבדים וכו'.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' ג) דן באריכות על כל הענין של הסתכלות בציצית, וכתב שלפי הרמב"ם ודעימיה ליכא מצות ראייה בציצית. ואף שבמדרש תהלים שהביא הב"י מפורש שיש מצוה בראיה, שאיתא שם בעיני אני מקיים וראיתם אותו, יד שמאלית בה אני קושר תפילין ובה אני אוחז ציצית בזמן ק"ש לראותן בעיני. אמנם בסוגיא דשבת (כז, ב) [דתניא וראיתם אתו פרט לכסות לילה, אתה אומר פרט לכסות לילה או אינו אלא פרט לכסות סומא, כשהוא אומר אשר תכסה בה הרי כסות סומא אמור הא מה אני מקיים וראיתם אתו פרט לכסות לילה], מוכרח לומר שליכא מצוה בזה, דאם היתה מצוה הוא מקרא דוראיתם אותו ולא היה מיותר הקרא למיעוט, לכן פסקו (הרמב"ם ודעימיה) כהגמ' נגד המדרש תהלים, ומחמת סוגיא זו מפרשי אף בזבחים ומנחות כדבארתי אליבייהו.

ומה שאמר במנחות ראייה מביאה לידי זכירה, אין כוונתו למצות עשה כדכתב הריב"ש שהביא הב"י. ואפילו אם נימא שהכוונה היא למצוה כדהביא מזה הרשב"ץ לראיה שהיא מצוה, מ"מ פסקו כסוגיא דשבת שאיירי בה ר' אחא בריה דרבא ור' אשי, ונסתלקה תמיהת הרשב"ץ מהרמב"ם ע"ז שאין מונה ראייה הציצית למצוה.

שמעתי ששאלו את בעל האגר"מ האם צריך להוציא הציציות לחוץ, והשיב שלא צריך, הדר שאלוהו הרי כתיב וראיתם אותו, והשיב ההוא למעט כסות לילה, והיינו כנ"ל, אבל במשנ"ב מבואר לא כך.